

Ginter Dzierżon

"Condizione esplicita e consenso implicitamente condizionato nel matrimonio canonico", Myriam Tinti, Roma 2000 : [recenzja]

Ius Matrimoniale 6 (12), 231-235

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Myriam Tinti, Condizione esplicita e consenso implicitamente condizionato nel matrimonio canonico, Roma 2000, ss. 216

Wydawnictwo Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie w serii *Tesi Gregoriana* opublikowało 41 już z kolei rozprawę doktorską z dziedziny prawa kanonicznego, napisaną pod kierunkiem wybitnego znawcy prawa małżeńskiego prof. U. Navarrete przez Myriam Tinti. Tym razem praca ta została poświęcona interesującemu zagadnieniu, jaki stanowi kwestia warunku wyraźnie postawionego oraz zgody małżeńskiej pośrednio uwarunkowanej. Tak sprecyzowany problem badawczy określił jednocześnie pryncypialne założenia metodologiczne owej dysertacji. Stąd też słusznie Autorka poświęciła pierwszą jej część zagadnieniu warunku wyraźnie dołączonego do zgody małżeńskiej; w drugiej zaś części przedstawiła problematykę zgody małżeńskiej uwarunkowanej *implicite*.

Część I pracy składa się z pięciu rozdziałów. Tak przyjęty problem badawczy domaga się na wstępie prezentacji uściśleń terminologicznych oraz przedstawienia genezy instytucji warunku. Stąd też pierwszy z rozdziałów został poświęcony zagadnieniu formacji instytucji małżeństwa warunkowego w kanonicznym porządku prawnym. Autorka ukazując pojęcia oraz zróżnicowania terminologiczne związane z tą figurą jureddyczną, słusznie zauważyła, iż należałoby rozróżnić pomiędzy warunkiem pojętym w sensie właściwym oraz warunkiem rozumianym w sensie niewłaściwym. Pojęcie warunku w sensie właściwym odnosi się do warunku dodanego do zgody małżeńskiej, wiążącego jej skuteczność z realizacją wydarzenia przyszłego niepewnego. Przez warunek zaś pojmowany w sensie niewłaściwym rozumie się kategorie warunków uzależniających ważność aktu prawnego od wydarzenia mającego miejsce w przeszłości lub teraźniejszości.

M. Tinti dysponując tak określonymi terminami, zaprezentowała następującą typologię warunku, a mianowicie: 1) warunek co do wydarzenia przeszłego, wydarzenia teraźniejszego lub wydarzenia przyszłego; 2) warunek niemożliwy do spełnienia; 3) warunek możliwy do spełnienia; 4) warunek postawiony w sposób właściwy oraz warunek postawiony w sposób niemoralny; 5) warunek przeciwny substancji aktu

prawnego; 6) warunek zawieszający oraz warunek rozwiązujący; 7) warunek wyraźny oraz warunek milczący; 8) *condicio explicita* oraz *condicio implicita*. Autorka nawiązując do zaprezentowanych kategorii zauważyła, iż w kanonistycznym porządku prawnym funkcjonuje jedynie *condicio* o charakterze zawieszającym, rozumiana zarówno w sensie właściwym jak i niewłaściwym. Jednocześnie stwierdziła ona, iż w systemie tym nie istnieje natomiast warunek rozwiązujący. Albowiem ta kategoria byłaby przeciwna substancji małżeństwa.

Autorka posiadając tak sprecyzowaną bazę terminologiczną, skoncentrowała swą uwagę na problematyce dotyczącej rozwoju historycznego instytucji warunku w kanonicznym porządku prawnym. Spostrzegła ona, iż jej genezy nie należy szukać w systemie prawa rzymskiego. Warunek bowiem jest instytucją charakterystyczną dla kanonistycznego systemu jurydycznego. Jej zdaniem, pierwsze wzmianki o istnieniu tejże kategorii znajdujemy w Dekrecie Gracjana. Analizując zaś prawo dekretałowe M. Tinti wykazała, iż w tymże zbiorze wypracowano reguły stanowiące fundament dla współczesnych regulacji prawnych w tej materii.

W rozdziale II Autorka przedstawiła funkcjonującą w przeszłości figurę małżeństwa domniemanego. W myśl bowiem wielowiekowej doktryny, współzycie cielesne stron po zawarciu małżeństwa warunkowego powodowało powstanie domniemania za ważnością małżeństwa, pomimo nie spełnienia się jeszcze warunku. Badania nad materiałem źródłowym w tej materii wykazały, iż początków tej instytucji należy upatrywać w doktrynie wypracowanej przez Huguccia. Autorka podkreśliła, iż w przeszłości wśród kanonistów nie było zgodności co do interpretacji natury tegoż zjawiska prawnego. Na podstawie analizy źródeł w tej materii wskazała ona, iż w doktrynie kanonistycznej można wyróżnić trzy kierunki wyjaśniające tę kwestię, a mianowicie: 1) współzycie następujące po wyrażeniu konsensu warunkowego niesie za sobą domniemanie za ważnością zgody małżeńskiej; 2) współzycie to rodzi domniemanie za odwołaniem warunku; 3) współzycie to niesie za sobą domniemanie o odwołaniu warunku oraz zmianę natury konsensu *de futuro* na konsens *de praesenti*.

Należy jednocześnie dodać, iż instytucja ta dzisiaj posiada jedynie znaczenie historyczne. Przestała bowiem obowiązywać na mocy Dekretu *Consensus mutuus*, wydanego przez papieża Leona XIII w 15. 02. 1892 r.

W rozdziale III M. Tinti poddała analizie zagadnienie *condicio in pactum deducta*. W tym przypadku idzie bowiem warunek dodany

podczas wyrażenia zgody małżeńskiej. Badania przeprowadzone nad materiałem źródłowym wskazują, iż początków tego zjawiska należy upatrywać w czasach potrydenckich. W myśl bowiem doktryny, nieważność małżeństwa powoduje nie tylko intencja aktualna, lecz również intencja wirtualna.

Rozdział IV został poświęcony analizie źródeł stanowiących podstawę współczesnych regulacji normatywnych. Autorka mając do dyspozycji udostępnione niedawno źródła Tajnego Archiwum Watykańskiego, związane z kodyfikacją z 1917 r. zwróciła uwagę, iż wiele opinii nie znajdujących miejsca w Kodeksie pio – benedyktyńskim wywarło wpływ na treść przepisów Kodeksu Jana Pawła II z 1983 r. oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r. Powołując się na opinię wyrażoną przez P. Gefaella zauważyła ona, iż już na konsulcie z dnia 11. 01. 1906 r. większość kanonistów było zdania, iż małżeństwo zawarte pod jakimkolwiek warunkiem jest nieważne (G. De Lai, F. Wernz). W myśl jej opinii, na redakcję kan. 1092 kpk z 1917 r. wywarło ogromny wpływ votum przesłane przez G. Palica.

W rozdziale V M. Tinti skupiła swą uwagę na analizie norm Kodeksu z 1917 r. (kan. 1092), Kodeksu z 1983 r. (kan. 1102) oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (kan. 826). Śledząc treść obowiązujących dzisiaj przepisów podkreśliła ona, iż prawodawca kościelny zerwał z wielowiekową tradycją sankcjonując nieważność małżeństwa zawartego pod warunkiem co do przyszłości. Stąd też w konsekwencji w kodyfikacji z 1983 r. znalazły swój wyraz wspomniane już wyżej postulaty kanonistów, wyrażane jeszcze przed promulgacją Kodeksu z 1917 r. Treść zaś kan. 826 kkKWsch jest odzwierciedleniem tradycji tychże Kościołów. Wspólnoty te bowiem nigdy nie uznawały ważności małżeństwa zawartego pod jakimkolwiek warunkiem.

Część II prezentowanej dysertacji została poświęcona kwestii konsensu *implicite* uwarunkowanemu. M. Tinti pragnąc zgłębić to niełatwe przecież zagadnienie, w VI rozdziale przedstawiła problematykę korelacji zachodzącej pomiędzy błędem a zgodą małżeńską pośrednio uwarunkowaną. Nawiązując do treści kan. 126 kpk z 1983 r. spostrzegła ona, iż substancjalnie błąd może odnosić się nie tylko do substancji aktu prawnego, lecz również do elementów akcydentalnych aktu. Dla danej osoby bowiem w niektórych sytuacjach elementy akcydentalne mogą stać się pryncypialnymi, przyjmując postać warunku *sine qua non*. Jej zdaniem, ta ostatnia kategoria nie dotyczy jednak warunku wyraźnie postawionego, lecz konsensu *implicite* uwarunkowanego.

Rozdział VII został poświęcony prezentacji współzależności zachodzącej pomiędzy dwoma figurami jurydycznymi, to znaczy: zgodą małżeńską pośrednio uwarunkowaną oraz wykluczeniem. M. Tinti zauważa, iż we współczesnej kodyfikacji nie występuje kategoria warunku przeciwnego substancji aktu. Powołując się na relację P. Huinziga podkreśla ona, iż ta materia została zawarta w figurze wykluczenia pozytywnym aktem woli przedmiotu warunku. Uzasadniając tę tezę poddała ona analizie związek zachodzący pomiędzy kategoriami intencji, pozytywnego aktu woli oraz warunku. Skonstatowała ona, iż pojęcia intencji nie należy rozumieć w znaczeniu teologiczno – moralnym, lecz w kategoriach kanonistycznych. W tej perspektywie termin ten oznacza akt determinujący wolę. Powołując się na opinię M. Ferraboschiego słusznie zauważyła ona, iż idzie o dyspozycję dotyczącą sfery wolitywnej zmierzającą do realizacji konkretnego aktu prawnego.

W tym kontekście powstaje jednak pytanie: czy zachodzi różnicowanie pomiędzy kanonicznym pojęciem intencji a warunkiem przeciw substancji aktu? Autorka prezentując to zagadnienie nawiązała do polemiki toczonej w kanonistycznym środowisku włoskim pomiędzy P. Fedele oraz P. Cipriottim. Jej zdaniem, we współczesnej kodyfikacji figura warunku przeciw substancji aktu została wchłonięta przez figurę pozytywnego aktu woli. Albowiem zarówno warunek jak i wykluczenie może zostać skonkretyzowane w figurze pozytywnego aktu woli. Należy jednocześnie dodać, iż w tym przypadku idzie o intencję zarówno aktualną jak wirtualną wykluczającą przedmiot aktu. M. Tinti przestrzegła jednak, iż wśród kanonistów powstaje dylemat, a mianowicie: czy w odniesieniu do konsensu warunkowego należałoby mówić o jednym czy dwóch aktach woli? Autorka odpowiadając na ten dylemat ukazała gamę poglądów w tej materii. Szkoda jednak, iż nie przedstawiła swego stanowiska w tej kwestii.

W rozdziale VIII M. Tinti poddała analizie współzależność zachodzącą pomiędzy błędem faktycznym a konsensem pośrednio uwarunkowanym. (kan. 1097 § 2 kpk z 1983 r.). Prezentując zagadnienie błędu wyróżniła trzy jego kategorie: a mianowicie: 1) błąd co do przymiotu osoby, który nie stanowi przyczyny kontraktu; 2) błąd co do przymiotu osoby, który jest przyczyną kontraktu; 3) *error qualitatis redundans in errorem personae* (kan. 1083 kpk z 1917 r) lub błąd co do przymiotu osoby bezpośrednio i zasadniczo zamierzony (kan. 1097 § 2 kpk z 1983 r). Słusznie podkreśliła ona, iż jedynie ta trzecia postać błędu stanowi przyczynę nieważności małżeństwa. Zauważyła zarazem, iż pomiędzy owymi

kategoriami istnieje zróżnicowanie co do stopnia intensywności intencjonalności podmiotu. Jej zdaniem, trzecia postać błędu może *implicite* uwarunkować konsens małżeński. W tym bowiem przypadku błąd co do elementu akcydentalnego może stać się warunkiem *sine qua non*.

Ostatni z rozdziałów został poświęcony prezentacji związku pomiędzy błędem prawnym a prezentowaną postacią warunku (kan. 1099 kpk z 1983 r.). M. Tinti badając treść regulacji prawnych Kodeksu Pio-benedyktyńskiego (kan. 1084 kpk z 1917 r.) oraz Kodeksu Jana Pawła II (kan. 1099 kpk z 1983 r.) zwróciła uwagę, iż z psychologicznego punktu widzenia błąd co do przymiotów małżeństwa lub sakramentalnej godności małżeństwa jest niekompatybilny z dodaniem warunku w sposób wyraźny lub formalny do zgody małżeńskiej lub też z wykluczeniem małżeństwa pozytywnym aktem woli. Jednakże *error* determinujący wolę może weryfikować się w sposób pośredni w przypadku warunku lub wykluczenia małżeństwa pozytywnym aktem woli, to znaczy podmiot może posiadać wolę pozytywną oraz przeważającą zdeterminowaną błędem co do zawarcia konkretnego małżeństwa, pojętego jako związek pozbawiony co najmniej jednego ze swych naturalnych przymiotów lub też zawarcia związku pozbawionego sakramentalnej godności. Autorka nawiązując do kan. 126 kpk z 1983 r., zwraca uwagę, iż taka postawa podmiotu podpada pod kategorię prawną, jaką stanowi *error qui recidit in condicionem sine qua non*.

Zaprezentowana praca stanowi znaczący wkład w rozwój badań nad zagadnieniem wad zgody małżeńskiej w kanonistycznym systemie prawnym. Autorka opierając się na bogatym materiale źródłowym, zaprezentowała nie tylko problematykę warunku wyraźnie dodanego do zgody małżeńskiej, lecz podjęła również niełatwą przeciwieństwie kwestię konsensu *implicite* uwarunkowanego. Z przeprowadzonych badań wynika, iż w kanonistycznym porządku prawnym funkcjonują obydwa zjawiska prawne.

Wysoki walor merytoryczny owej dysertacji sprawia, iż należy polecić ją wykładowcom prawa małżeńskiej, pracownikom trybunałów kościelnych oraz tym wszystkim, którzy w sposób profesjonalny zajmują się kanonicznym prawem małżeńskim.

Ks. Ginter Dzierżon